

EAPC - Novetats en matèria de Seguretat Social

Viduïtat i parelles de fet: decàleg de preguntes i respostes amb la nova normativa i les novetats jurisprudencials

25-04-2022

La Llei 40/2007, de 4 de desembre, de mesures en matèria de Seguretat Social, va incorporar, per primera vegada a Espanya, la protecció per viduïtat a determinades unions no matrimonials. D'aquesta manera, es va donar rellevància jurídica, amb efecte en la protecció social, a les unions estables entre dues persones quan concorreguessin determinats requisits, que la norma mateix recollia. Actualment, la regulació de la protecció per viduïtat d'aquestes "parelles de fet" està recollida en l'article 221 del TRLGSS, modificat recentment per la Llei 21/2021, de 28 de desembre. D'altra banda, la nostra jurisprudència ha tingut ocasió de manifestar-se repetidament sobre l'abast d'aquesta protecció i ha resolt dubtes interpretatius rellevants, de manera que podem plantejar la qüestió en termes de preguntes i respostes sobre aquestes qüestions dubtoses, fent que les respostes puguin condensar el contingut de la normativa vigent, en vista dels criteris que la nostra jurisprudència ha anat establint.

1. Qualsevol unió entre dues persones genera dret a protecció per viduïtat en cas de defunció d'una d'elles?
No.

Únicament tenen dret a protecció per viduïtat les persones que hagin constituït una parella de fet en els termes establerts en l'article 221 del TRLGSS, i sempre que tant la persona causant -la difunta- com la persona beneficiària -la supervivent- compleixin els requisits establerts en els articles 221 i 217 del TRLGSS. Cal tenir en compte que es tracta d'un concepte de parella de fet específic, propi del dret de la Seguretat Social i, per tant, diferent del concepte civil de parella de fet que recull l'article 234-1 de la Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

2. Una persona casada que manté una relació de fet amb una altra persona, diferent del seu cònjuge, pot causar pensió de viduïtat a totes dues persones?
No.

La constitució d'una parella de fet, perquè pugui tenir efecte en la protecció per viduïtat, exigeix que cap dels membres de la parella tingui vincle matrimonial amb una altra persona ni tingui constituïda una altra parella de fet amb una altra persona.

3. Una persona que està impedida per contreure matrimoni pot constituir una parella de fet que generi drets de protecció social en cas de defunció?

No.

La unió entre dues persones no té efecte en la protecció per viduïtat quan una d'elles, o les dues, estiguin impedides per contreure matrimoni. A aquest efecte, l'article 46 del Codi civil espanyol estableix que estan impedits per contreure matrimoni els menors d'edat no emancipats i els que estiguin lligats amb vincle matrimonial. Cal tenir en compte que l'article 217 del Codi penal tipifica el delictes de bigàmia, i estableix que qui contragui segon o ulterior matrimoni, sabent que subsisteix legalment l'anterior, serà castigat amb la pena de presó de sis mesos a un any. L'article 47 del Codi civil estableix que tampoc no poden contreure matrimoni entre si els parents en línia recta per consanguinitat o adopció ni els col·laterals per consanguinitat fins al tercer grau.

4. N'hi ha prou que l'empadronament dels dos membres d'una parella de fet sigui comú perquè puguin generar drets en matèria de protecció per viduïtat?

No.

S'exigeix una durada mínima d'aquesta convivència perquè pugui ser considerada estable. En aquests moments, aquesta durada és de cinc anys, tret que tinguin fills en comú. A més, la parella de fet requereix sempre formalització. Per tant, la mera convivència, sense més, és insuficient perquè una parella de fet pugui generar drets en matèria de protecció social en cas de viduïtat.

5. Hi ha algun tipus de requisit econòmic per poder accedir a la pensió de viduïtat en el supòsit de les parelles de fet?

No.

Una de les novetats principals de la Llei 21/2021 ha estat, precisament, l'eliminació dels requisits de caràcter econòmic per accedir a la protecció per viduïtat en les parelles de fet. Per tant, en aquesta matèria, s'ha produït una equiparació completa en el tractament d'aquestes parelles amb les unions matrimonials. Actualment és irrellevant la renda o els recursos econòmics que pugui tenir cadascun dels membres de la parella en el moment de la defunció d'un d'ells, així com els que el membre supervivent pugui tenir des d'aleshores.

6. Si una parella de fet té fills en comú, generen automàticament drets de protecció per viduïtat tots dos membres de la parella respecte de l'altre?

No.

L'existència de fills en comú no pressuposa, necessàriament, que hi hagi una relació d'afectivitat anàloga a la conjugal ni que estiguem davant una convivència estable i notòria, com exigeix l'article 221 del TRLGSS. No obstant això, després de la reforma introduïda per la Llei 21/2021, en el cas de dues persones que tenen fills en comú, no s'exigeix l'acreditació de la convivència mitjançant l'empadronament corresponent, però continua sent requisit indispensable perquè puguin generar drets en matèria de protecció per viduïtat que la unió s'hagi formalitzat degudament.

7. La parella de fet s'ha de formalitzar documentalment d'alguna manera?

Sí.

L'existència de parella de fet s'ha d'acreditar mitjançant certificació de la inscripció en algun dels registres específics que hi hagi a les comunitats autònomes o als ajuntaments del lloc de residència o mitjançant un document públic en el qual consti la constitució d'aquesta parella. En el cas de Catalunya, el Departament de Justícia ha creat un registre d'unions estables que permet complir aquest requisit de formalització de les parelles de fet. En el cas de la formalització

mitjançant un document públic, s'ha de dur a terme davant d'un notari. Tant la inscripció esmentada com la formalització del document públic corresponent s'han d'haver produït amb una antelació mínima de dos anys respecte a la data de la defunció del causant.

S'ha de destacar que la recent Sentència del Tribunal Suprem, Sala Contenciosa Administrativa, de 24 de març de 2022 (rec. núm. 3981/2020), ha establert que el requisit de registre és preceptiu en tot cas, fins i tot en aquells en els quals la convivència ha estat molt llarga. En el cas analitzat en aquesta Sentència, es tracta d'un funcionari de classes passives que havia conviscut amb la seva parella durant 30 anys i tenien quatre fills en comú. Es tracta d'un canvi en la doctrina que havia mantingut el mateix Tribunal Suprem en la Sentència de 7 d'abril de 2021 (rec. núm. 2479/2019).

8. En el cas que un dels membres de la parella de fet mori a conseqüència d'un accident de treball o d'una malaltia professional, el supervivent té dret a alguna prestació addicional, a més de la viduïtat?

Sí.

L'article 227 del TRLGSS estableix que, en el cas de mort per accident de treball o per malaltia professional, el cònjuge supervivent, el supervivent d'una parella de fet en els termes regulats en l'article 221 i els orfes tenen dret a una indemnització a tant alçat, la quantia uniforme de la qual es determina en les normes de desenvolupament d'aquesta Llei. Actualment aquesta indemnització a favor del cònjuge o parella de fet supervivent és equivalent a sis mensualitats de la base reguladora de la pensió de viduïtat, i s'abona d'una sola vegada. En el supòsit de concórrer més d'un beneficiari -separació, divorci- la distribució de la indemnització s'ha de dur a terme de la mateixa manera que la pensió de viduïtat, és a dir, en proporció al temps de convivència amb el causant. En aquests casos, es garanteix que almenys el 40% de la indemnització és a favor del cònjuge o parella de fet supervivent beneficiari de pensió de viduïtat.

9. Si el difunt d'una parella de fet va contreure matrimoni anteriorment i el va dissoldre, el seu excònjuge té dret a la pensió de viduïtat?

Tots dos hi poden tenir dret.

L'article 220 del TRLGSS estableix que, en els casos de separació o divorci, el dret a la pensió de viduïtat correspon a qui sigui o hagi estat cònjuge legítim, en aquest últim cas sempre que no hagués contret noves núpcies o hagués constituït una parella de fet. Es requereix -excepte en el cas de víctimes de la violència de gènere- que les persones divorciades o separades judicialment siguin creditors de la pensió compensatòria a què es refereix l'article 97 del Codi civil i aquesta quedi extingida a la mort del causant. En cas que la quantia de la pensió de viduïtat sigui superior a la pensió compensatòria, aquella es disminuirà fins a aconseguir la quantia d'aquesta última. Com ja hem dit, en aquests casos es reparteix la quantia de la pensió de viduïtat en proporció al temps de convivència de cada supervivent amb el causant, i es garanteix, en tot cas, el 40 % a favor del cònjuge o parella de fet supervivent.

10. Si el supervivent d'una parella de fet està percebent pensió de viduïtat de l'exparella difunta, la perd si torna a constituir una altra parella de fet?

Amb caràcter general, sí.

En efecte, la pensió de viduïtat s'extingeix pel fet de contreure nou matrimoni o constituir una parella de fet. No obstant això, hi ha excepcions. Així, quan es compleixin determinats requisits, es pot mantenir la percepció de la pensió de viduïtat, encara que el pensionista contregui nou matrimoni o constitueixi una parella de fet. Aquests requisits són els següents:

- Tenir més de 61 anys o menys i tenir reconeguda també una pensió d'incapacitat permanent absoluta o de gran invalidesa o acreditar una discapacitat en grau superior al 65%.
- La pensió de viduïtat ha de constituir la principal o única font d'ingressos del pensionista. S'entén que constitueix la principal font d'ingressos quan l'import representi, com a mínim, el 75% del total d'ingressos del pensionista, en còmput anual.
- Tenir el matrimoni o parella de fet uns ingressos anuals, de qualsevol naturalesa i inclosa la pensió de viduïtat, que no superin dues vegades l'import, en còmput anual, del SMI vigent a cada moment. L'any 2022, aquest import és de 14.000,00 euros anuals.

Jorge Pérez Pérez

Doctor en dret. Delegat de la DE de la Inspecció de Treball i Seguretat Social. Professor UAB.
Director del Postgrau en Ocupació